

А.А.Миронов аатынан Мастаах орто оскуолата

“ЭРДЭ КЫРДЬЫБЫТ ИҢИН КЫРДЬЫБАТ
ЭРДЭЭХ САЛЛААТ СҮРЭБЭ ТЭБЭР БУОЛЛАБЫНА,
СААСПЫН СЭРИИ САРБЫЙБЫТЫН ИҢИН
САРДАНАЛААХ КҮН КӨРӨ ТУРДАБЫНА,-
СИН БИИР ЭТИЭБИМ
СИРДЭЭБИ ОЛОБУ БИЛЭБИН ДИЭН”.

(Т.Е.Сметанин)

Оңордо: Степанова Сардана Семёновна,

Бүлүү улуунун

Советскай Союз Геройа А.А.Миронов аатынан

Мастаах орто оскуолатын учууталла

Балаҕаччы, 2019с.

**Биллиилээх прозаик фронтовик, поэт, публицист, драматург
Тимофей Егорович Сметанин төрөөбүтэ 100 сылыгар аналлаах
булугас өйдөөхтөр күрэхтэрэ**

Ытыллар күнэ: ахсынньы 6 күнэ, 2019с.,5 чаас

Оонньуу сыала: Биллиилээх прозаик, поэт, публицист, драматург Тимофей Егорович Сметанин олобун, айар үлэтин билиһиннэри, ыччаты ааҕарга, билэргэ-көрөргө уһуйуу.

Ытыллар миэстэтэ: оскуола.

Кыттааччылар: учууталлартан, тэрилтэлэртэн, төрөппүттүртэн, дьаһалта үлэһиттэриттэн 4-түү киһилээх хамаандалар. Хас биирдии хамаанда аат, сирдьит булунар.

Кириитэ:

«Сылтан сыллар солбуллан, ааҕааччылар санаттан-сага көлүөнэлэрэ кэлэн иһиэхтэрэ. Ол дьон илиилэриттэн хаһан да арахсыахтара суоҕа Тимофей Сметанин кинигэлэрэ. Итинник умсулбанныах үрдүк аналга тиксибит киһи кырдык этиэн сөп этэ «...Сирдээҕи дьолу билэбин!» -диэн». Саха народнай суруйааччыта Софрон Данилов тылларынан бүгүҥҥү оонньуубутун саҕалыбыт.

Биллиилээх поэт, прозаик, драматург, буйун суруйааччы Тимофей Егорович Сметанин 1919 сыллаахха сэттинньи ый 25 күнүгэр Кэбээйи оройуонун Тыайа нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Биир дойдулаахтара суруйалларынан, аҕата Дьөгүөр аҕыйах саналаах, куудара баттахтаах, хара бараан киһи этэ. Бытаан холку сырыылааҕа эрээри, үлэни-хамнаһы бүтэрбитэ баар буолара. Ийэтэ Настаа уһун синньигэс унуохтаах, ис киирбэх көрүҥнээх, өрүү үөрэ-көтө сылдыар, сытыы-хотуу дьахтар эбит. Тимофей үөрэ-көтө, кэлсии-ипсии, тутта-хапта сылдыара үүт-үкчү ийэтэ ийэтинэн үһү.

Түмэппий бииргэ үөскээбит истин доҕорунуун Бүөтүр Обутовтыын Дьокуускайга, потребкооперация техникумугар үөрэнэр.

Уон аҕыс саастаах эдэркээн Тимофей Сметанин поэт Ойуунускай айымньыларынан умсугуйарын кини курдук олобу олоруон, кини суолунан барыан баҕарарын этэр.

Кини аатын үйэтитэн төрөөбүт дойдутугар, Кэбээйи улууһугар, кыраайы үөрэтэр музей баар. Улуус оскуолаларыгар Сметанинскэй аабылар, литературнай бырааһынныктар үөрүүлээхтик ытыллаллар.

1 түһүмэх: Хамаандалар ааттарын сирдьиттэрин билиһиннэриилэрэ.

2 түһүмэх: “ТОК” күрэх (тыллары сааһылаан Сметанин айымныларынын таһаараллар)

- Аалтасл бһааахлты(Саллаат ахтылбана)
- Тырхабуу ярами(Бухатыыр армия)
- Эээлмчэхээн тблчуу(Мэхээлэчээн булчут)
- Атлаасл эрбэүс(Саллаат сүрэбэ)
- Ккоуас хоолотон(Куоска олонхото)
- Оооухсбмтмл дренэибэи(Босхоломмут дэриэбинэ)

3 түһүмэх: Кроссворд таайыы

4 түһүмэх: Блиц турнир(1баал)

1. Сметанин ийэтин аата?(Настаа)
2. Хас саастаабар үөрэнэ киирбитэй?(уон)
3. Бииргэ төрөөбүттэрэ хастарый?(түөртэр)
4. Балтын аата кимий?(Катя)
5. Саама чугас, истин добуоро, табаарыһа?(Петр Обутов)
6. Хас сыллаахха сэриигэ ынырыллан барбытай?(1942 с. Атырдыах ыйын 24 күнүгэр)
7. “Былатыан суолунан бардарбыан!” диэн хоһооно Нам улууһугар ханнык хаһыакка, хас сыллаахха бэчээттэнэн таахсыбытай?(“Колкуос сирдьитэ”, 1938с.)
8. Яков Стручкову кытта сэрии иннинэ суруйбут обулорго аналлаах кэпсээнэ?(“Мэхээлэчээн булчут кэпсээннэрэ”)
9. Саха снайпер саллаатын сэрии кэминээби олобун ойуулуур сэхэнин аата?(Егор Чээрин)
10. “Лоокуут уонна Ньургунун” драматыгар уол абатын аата?(Нагнайа)
11. Сметанин хас обулообуй, аата кимий?(Таня)
12. Сэрии кэнниттэн ханна үөрэммитэй?(Дьокуускайдаабы пединститут историческай салаатыгар).

5 түһүмэх. Тимофей Сметанин “Көрсүһүөхпүт” диэн кэпсээнигэр Егор оҕонньор Сымыраахабы кытта биир ый устата бултаан сылдыбыттаах. Сымыраахап диэн тылга баар букубалары төһө баҕарар эргитэн-урбатан тыллары таһаарабыт. Туохтуур да, даҕааһын, аат тыл да буолуон сөп.**Сымыраахап-анаграмма.** (5 баалтан саҕалаан кыччыыр)

(ас, аарыма, хаар, сымара, ама, хара, хамса, марха, маар, сыыр, арах, хаарыс, сыра, сарыы, хаамп, самыыр, хаас, саах, аах, мара...)

6 түһүмэх. Сметанин айымньыларын аатын эт:

1. Быраатым Петя, балтым Катя!

Сэриигэ хайдах сылдыбыккын кэпсээ,-диэн эниги өссө былырыын суруйбуккут.

Көрсүһэн олорон кэпсэтиэҕи, эниги миигиттэн ырааххыт, онон суругунан эрэ кэпсииргэ тийэбин.... (“ЕгорЧээрин”)

2. Ама да! Айхаллаамына! Саха омук историятыгар аан маннай сахакиһитэ Германияҕа үктэннэ. Арҕаа Европа аан маннай сахалыы ырыаны иһиттэ. Германияҕа охсуһуу быһыһыгар сахалар ыллыыллар. (Дьикти күн)

3. Суунан, ыраастанан баран аһы сылдыар аппын тутан миинэн:

Төбөбөр кус сымыттаабыта,

Өлөр суолтан бөрө быһаабыта..-

Диэн ыллыы-ыллыы сиэллэрэн сэгэтэн истим. (“Мэхээлэчээн булчут”)

4. Даа, мин киһи буоллум,

Улуу охсуһуу хонуутугар турдум,

Моҕой фашист сүүһүгэр

Уордаах сааны эстим....(“Босхоломмут дэриэбинэ”)

5. Доҕорум, ыраах доҕорум

Долгуйар суһуохтуун хаалбыта...

Оо, үкчүтүөн бу хара баттах,

Онтон сүрэҕим ытаата.(Хааннаах хара баттах)

6. Элбэх да эндиэни ааһан

Эмиэ бу көрүстүбүт.

Бүрүйүн остуолу набылһыйан,

Бүгүн биһиги күммүт!(Үчүгэйин даа, тыыннаах буолар)

7. Хамначчыт, дыаданы дыоннорун иннигэр

Баайдартан былдыабыт малларын үллэрэр.

Уол оҕо булуутун

Дыоннорум туһанын.(Манчаары туһунан ырыа)

8. Уулаах окуопаҕа сытан,

Утуйбакка да сылдьан,

Ийэ дойдум дыолун иһин

Эрэйдэммитим иһин,-

Син биир этиэбим

Сирдээҕи дыолу билэбин диэн.(Саллаат сүрэҕэ)

9. Иччилэрин сорудаҕар

Икки куоска барбыттар,

Аара сииргэ анааннар

Халбаһыны ылбыттар.(Куоскалар уонна саһыл)

10.- Кыһыны оҕобун өлөрөрүгэр тийдэ, тугу да үлэлээбэт, куруук этиһэр,
киэр гын, икки харахпар көрдөрүмэ эбэтэр иккиэн
дьүгэлийин!(Күөрэгэй)

11 түһүмэх. Капитаннар күрэхтэрэ: бу сорудахха бэриллибит тыллартан биир атыны булабыт.

1. Күөрэгэй остуоруйа персонажтара- Маачаха, Күөрэгэй, *Ньургунун*,
Туораах, Олоо, Мойот.

2. Сметанин хоһоонноро- Саллаат сүрэҕэ, *Өрүөл кэриэһэ*, Манчаары
туһунан ырыа, Бухатыыр армия.

3. Сметанин айымньылары- «Лоокут уонна Ньургунун», «Дьикти күн», «Сүрэх», «Көрсүһүөхпүт», «Егор Чээрин».
4. Сметанин оҕолорго айымньылары- «Эһэ», «Мэхээлэчээн булчут», «Куоска олонхото», «Куоскалар уонна саһыл», “Өйдөөх оҕо”.
5. Лоокут уонна Ньургунун персонажтара: Баһыкка, Наннайа, *Оруос баай*, Алгыма, Сэрбэкэ, Мардыаһай.

12 түһүмэх. Эбии ыйытыылар.

- Тимофей үөрэ-көтө, кэпсии-ипсии, тутта-хапта сылдыра үүт-үкчү ийэтэ ийэтинэн үһү. Ол иһин даҕаны сытыытын-хотуутун бэлиэтии көрөн , дыно-сэргэтэ кинини сөбүлээн ким диэн ааттаабытгарый?(Быһыйа)

- Уон аҕыс саастаах эдэркээн Тимофей Сметанин поэт быһыытынан биир бастакы хоһоонугар манньк суруйбута:

«... Уус-уран айымньы

Сүлүһүн сүмэтин уулааммын...

Имэннээх илбистээх тылынан туойаммын,

Муусука сүрэҕэ буолларбыан...

_____ суолунан бардарбыан!»(Былатыан)

- 1944 сыллаахха көхсүгэр оскуолкаттан улаханньк бааһыран үһүннүк госпитальга эмтэммитэ. Онтон кини армияҕа сылдыар кыаҕа суоҕунан байыаннай сулууспаттан уурайан дойдутугар төннүбүтэ.. Кэлээт, ханна үөрэнэ кирибитэй?(пединститут исторической салаатыгар)
- Тимофей Сметанин сэриигэ сылдыбытын туһунан балтылаах быраатыгар анаабыт сэхэнэ ?(«Егор Чээрин»).
- Саха народной поэта, ааттаах-суоллаах Семен Данилов буойун суруйааччы Тимофей Сметанин туһунан ханньк поэматыгар бу курдук суруйбутай?

“Кэлэн аастылар эн суоххар

Күлүм гынаат умуллан

Сметанин – улуу саха

Федоров – үрдүк талаан...” («Ойуунускайдыын кэпсэтии»)

- «Тимофей Сметанин саха алыптаах уус-уран тылын баһыйа тутан суруйбут, саха литературатыгар бэлиэ миэстэни хаалларбыт суруйааччы. Кини үгүс геройдарын тыллара-өстөрө номоххо киирдилэр.» Ким эппит тылларай?(Саха народнай поэта Күннүк Уурастыырап)
- 1944 с Тимофей ыараханлык бааһыран, дойдутугар эргиллибитэ. Ханлык мэтээллэринэн наҕараадаланан кэлбитэй? («Хорсунун иһин», «Бойобуой үтүөлэрин иһин»)

- Ким санатай?

Оҕолоор, оргуйун!

Айыыһыты атаарыыга

Айдаарар сатаммат.

Чэ, билигин

Бииргит биэни,

Бииргит тайабы

Кынаан!

Ы-тын!(Алгыма-көтөҕөөччү эмээхсин)

- Ийэдойду!

Ийэ дойду таптала күүстээх даҕаны!

Оо, кэрэ да, Сахабыт сирэ.

Оо, кыраһыабай да, күндү да киэн Ленабыт!(Саллаат ахтылҕана)

Түмүк

Чахчы да Тимофей Егорович Сметанин күн сарданатыныны чабыл гынан ааспыт кыра, кылгас үйэтин аһары да таһаарылаахтык дьаһанан оморбут, айбыт – туппут эбит. Кини үрдүк аатыгар сүгүрүйэн бүгүнгү күрүҕү ыттыбыт. Таптаан, ытыктаан, кэрэхсээн төрөөбүт төрүт тылгытын, илгэлээх ийэ тылгытын. Манан бүгүнгү күрэхпит түмүктэнэр. Кэлэн активнай кыттыыны ылбыккытыгар барҕа махталбытын тиэрдэбит.

- Аалтасл ьнааахлты
- Тырхабуы ярами
- Эээлмчэхээн тьлчуу
- Атлаасл эрбэүс
- Ккоуас хоолотон
- Оооухсбмтмл дрэнэибэи

- Аалтасл ьнааахлты
- Тырхабуы ярами
- Эээлмчэхээн тьлчуу
- Атлаасл эрбэүс
- Ккоуас хоолотон
- Оооухсбмтмл дрэнэибэи

- Аалтасл ьнааахлты
- Тырхабуы ярами
- Эээлмчэхээн тьлчуу
- Атлаасл эрбэүс
- Ккоуас хоолотон
- Оооухсбмтмл дрэнэибэи

1. Күөрэгэй остуоруйа персонажтара- Маачаха, Күөрэгэй, Ньургуһун, Туораах, Олоо, Мойот.
2. Сметанин хоһоонноро- « Саллаат сүрэбэ », « Өрүөл кэриэһэ », « Манчаары туһунан ырыа », « Бухатыыр армия ».
3. Сметанин айымньылары- «Лоокут уонна Ньургуһун», «Дьикти күн», «Сүрэх», «Көрсүһүөхпүт», «Егор Чээрин».
4. Сметанин оҕолорго айымньылары- «Эһэ», «Мэхээлэчээн булчут», «Куоска олонхото», «Куоскалар уонна саһыл», «Өйдөөх оҕо».
5. Лоокут уонна Ньургуһун персонажтара: Баһыкка, Наннайа, Оруос баай, Алгыма, Сэрбэкэ, Мардыаһай.

1. Күөрэгэй остуоруйа персонажтара- Маачаха, Күөрэгэй, Ньургуһун, Туораах, Олоо, Мойот.
2. Сметанин хоһоонноро- « Саллаат сүрэбэ », « Өрүөл кэриэһэ », « Манчаары туһунан ырыа », « Бухатыыр армия ».
3. Сметанин айымньылары- «Лоокут уонна Ньургуһун», «Дьикти күн», «Сүрэх», «Көрсүһүөхпүт», «Егор Чээрин».
4. Сметанин оҕолорго айымньылары- «Эһэ», «Мэхээлэчээн булчут», «Куоска олонхото», «Куоскалар уонна саһыл», «Өйдөөх оҕо».
5. Лоокут уонна Ньургуһун персонажтара: Баһыкка, Наннайа, Оруос баай, Алгыма, Сэрбэкэ, Мардыаһай.